

Márki Zoltán – Patyi András

ÁLLÁSPONT S NÉZŐPONT A SZUVERENITÁS ÉS AZ ALKOTMÁNYOS ÖNAZONOSSÁG FOGALMAIHOZ

A szuverenitás és az alkotmányos önazonosság az elmúlt közel másfél évtizedben a korábbiakhoz képest jóval élénkebb vitákat generált a jogtudományi és a politikatudományi diskurzusokban,¹ és az Alkotmánybíróság sem kerülhette el az ezzel kapcsolatban felmerülő jogvitákban történő állásfoglalást. Ennek során kiegészítő vagy éppen tovább erősítő érveléseket is tartalmazó párhuzamos indokolások is születtek.

Jelen tanulmány célja, hogy némiképp hozzájáruljunk a szuverenitás és az alkotmányos önazonosság elméletét övező – fentebb is említett – tudományos diskurzushoz. A tanulmány érinti a szuverenitás történeti hátterét, fejlődését, a szuverenitás fogalmát, illetve a szuverenitás jelentéstartalmát a magyar Alaptörvény kontextusában, valamint az alkotmányos önazonosság kérdését. Nem célunk ezeknek a kérdésköröknek a teljes körű elemzése, csupán az Alkotmánybíróság többségi döntéseiben leírtakhoz szeretnénk némi adalékot szolgáltatni. Ehhez alapvetően két alkotmánybírósági döntéshez – a 32/2021. (XII. 20.) AB határozat (Abh1.) és a 20/2024. (XI. 28.) AB határozat (Abh2.) – fűzött párhuzamos indokolásaink szolgáltattak alapot.²

¹ Az alkotmányos identitásról szóló első komolyabb tudományos művek az ezredforduló után születtek meg, döntően az angolszász szakirodalomban. Az alkotmányos identitásról szóló szakirodalmi diskurzus kezdeteiről lásd HALÁSZ 2019: 125. Az MTA TK Jogtudományi Intézete a Széchenyi István Egyetem jogi karán zajló OTKA-program keretei között 2014. március 21-én egész napos konferenciát szervezett a témakörben, az elhangzott előadások tanulmánykötet formájában is megjelentek, lásd TAKÁCS 2015. Jenei György szerint két alternatíva áll szemben egymással: szuverén európai államok interdependens együttműködése – köztük a szuverén, keresztény és etnikai heterogenitású magyar állam mint az együttműködés résztvevője – vagy Európai Egyesült Államok, amely – a nemzeti erők meggyengítése miatt – kiszolgáltatott Kínának és az Amerikai Egyesült Államoknak. JENEI 2024: 12.

² Lásd MÁRKI 2021; 2024; PATYI 2024.

A SZUVERENITÁS TÖRTÉNETI HÁTTERÉHEZ

A függetlenség és az „öntörvényűség” (önállóság, autonómia) igénye egyidős az ember társadalmi pályafutásával. A szuverenitás fogalmának megjelenése ennek természetes következménye. Szintén természetes következmény – az államok együttműködésével, szövetségével egyidejűen – a szuverenitás fogalmának gazdagodása. Szövetségek esetében, egyenlő jogú szövetség esetén is régóta meglévő dilemma, s korabeli történelemkönyvekben felhozott, miszerint vezető helyzetben lévő szövetséggel kapcsolatban a „parancsolás”, az alacsonyabb helyzetben levővel kapcsolatban pedig az „engedelmesség” szó használatos. „A rómaiak a szövetség vezető tagjának ezt a tevékenységét az »imperare« (parancsolni) szóval, a görögök szerényebben az elrendezni szóval fejezték ki.”³

A szuverenitás fogalmának történeti gazdagodása nyilvánul meg az alkotmányos önazonosság fogalmának megjelenésében is. E fogalomgazdagodás azonban – nyilvánvalóan – nem a fogalom eredetiségében lévő alapjainak csorbítása; viszont kétségtelen magyarázatok,⁴ újabb magyarázatok kiindulópontja.⁵

Fogalomtörténeti kutatások szerint⁶ a szuverenitás etimológiailag a latin *super*, *superanus*, *supremus*, *supremitas* szavak középkori francia nyelvhasználatban való átalakulásával keletkezett, és a legfelső jelzőjeként kezdték használni a *soverain*, *sofrain* kifejezést, majd ennek tárgyiasított formáját, a *soverainete* fogalmat.⁷

Alkotmányunk történetéből látjuk, hogy a magyar állam keletkezésétől fogva *soverain* volt és így bent, területére és alattvalóira, a legfőbb hatalmat bírta, kifelé, más államokkal szemben, pedig az önállóság és a függetlenség jellemezte; korlátokra jogilag csak saját akaratában talált: a törvényben és a nemzetközi szerződésekben. De a történelem tanúsága szerint az önállóság és függetlenség számos támadásnak volt kitéve. Majd a német-római, majd a byzanci császárok vágytak a magyar koronával szemben (hűbéri) főhatalomra, de sikertelenül. A mohácsi vész után pedig a török porta lépett fel hódítási vágyakkal és az államterület egy részét, viszonylag rövid időre, el is foglalta. A Habsburg-házból származott királyok alatt szintén veszély fenyegette a magyar államiságot. Több kísérlet történt, hogy az ország a német birodalomba bekebeleztessék, vagy Ausztriával egy állammá szerveztessék. De mind e törekvéseket a függetlenségéhez szívósan

³ Vö. GROTIUS 1960: 283; MÁRKI 2024: [109].

⁴ A magyarázat mindig analízis (felbontás), amely árnyaláshoz vezet.

⁵ MÁRKI 2024: [110].

⁶ Lásd QUARITSCH 1986: 12–15.

⁷ POKOL 2015: 169.

ragaszkodó nemzet meghiusította. A mondottakból könnyen megérthető, hogy az állam több törvényt alkot önállóságának, függetlenségének kifejezésére és a téves következtetésekkel, magyarázatokkal szemben, megerősítésére. Ezek közül kiemelendő az 1715: III. t.-cikk, mely kimondja, hogy a magyar királyok az országot jövőre is csak saját törvényei és szokásai szerint fogják kormányozni. E t.-cikket az 1723: III. és az 1741: VIII. t.-cikkek megerősítik. – Az 1791: X. t.-cikk (*De independentia Regni Hungariae*) szerint pedig „Magyarország csatolt részeivel egyetemben független és szabad ország, semmi más népnek alá nem vetett, hanem saját állammal és alkotmánnyal bíró, ennél fogva koronás királyai által saját törvényei és szokásai szerint, nem pedig idegen államok mintájára parancsokkal, u.n. patensekkel kormányoztatik”. A magyar állam önállóságát biztosítják még a koronázási hitlevelek és eskük, valamint kifejezi ezt az 1867: XII. t.-cikk is, mely Magyarországnak Ausztriához való viszonyát szabályozza.⁸

A SZUVERENITÁS FOGALMÁHOZ

A szuverenitás politikai és jogi értelemben is használt komplex fogalom. A jogi szuverenitásfogalom maga is többszörösen összetett, használja ugyanis a nemzetközi jog, az alkotmányjog és az államtan is.⁹

A szuverenitás nem jogi vívmány, tudományos felfedezés vagy csupán jogi fogalom, spekuláció, hanem a társadalmak uralkodóvá vált felismerése. Minden nép és nemzet esetében a történetében gyökerező s a népesség magatartása, annak következménye, illetve magatartása lehetséges következményei latolgatásának eredménye.¹⁰

A szuverenitás tehát előzetes mérlegelésen már átesett, megállapodott akarat megnyilvánulása. A jog által csupán fogalmat kap, ezáltal fogódzót ahhoz, hogy bánni lehessen vele, azonban (amint az emberi méltóságot) nem kreálják, hanem deklarálják, kinyilatkoztatják, azaz elismerik annak, ami; a lényege magában való. A szuverenitás az állam (a közösségi kötelék) kinyilatkoztatott – s a nemzetközi (nemzetek közötti) jog által elismert – alanyi joga, s mint minden alanyiban, benne rejlik a megvédéshez való jog.¹¹

⁸ NAGY 1912–1914: 208–209. Jenei György utal arra, hogy az 1867-es kiegyezés a nemzeti szuverenitást részlegesen és a magyar etnikai identitás kulturális önállóságát – európai értékeket létrehozva – biztosan és sokoldalúan alapozta meg Szent István államiságának 1541-es elvesztése után. JENEI 2024: 25.

⁹ Abh2., Indokolás [41].

¹⁰ MÁRKI 2021: [171].

¹¹ Egy alanyi jog ugyanis nem lehet „prédának kített”, nem lehet „szabad préda”. MÁRKI 2021: [172]; 2024: [106].

A szuverenitás akaratmegnyilvánulás, egyik eleme a függetlenség akarása (amelynek történeti, történelmi előzménye mindig a szabadságért való küzdelem, a szabadság kivívása), a másik pedig, amely a szabadságnak, a függetlenségnek értelmet ad, a saját rendelkezés szerinti élés akarása (öntörvényűség).¹²

A szuverenitás mibenlétének nem lényege a korlátlanság, azonban korlátozása nem az állam(ok) feletti jogrend általi korlátozás, hanem magának a szuverénnek az önkorlátozása.¹³ Ami tehát nem szünteti meg a szuverenitás tárgyát, ekként a szuverenitást sem, s nem jelenti a szuverenitás csorbulását, sőt ez a természetes feltétele a többi szuverénnel való együttműködésnek.¹⁴ Nincs kibékíthetetlen ellentét a szuverenitás és az együttműködés között.

A szuverenitás nem adható át, legfeljebb gyakorlása osztható meg, ami pedig nem lemondás, nem elidegenítés, hanem valójában mindig csupán kölcsönadás. Ám nem kölcsönbe, hanem haszonkölcsönbe adás, amikor is a tulajdon és a tulajdonos, a tulajdonosság változatlan (ugyanaz) marad.

A posztulátum, a tovább nem osztható alapigazság: a függetlenség és az öntörvényűség. A szuverenitás (függetlenség és öntörvényűség) iránti akarat valójában nem más, mint az államalkotó akarat, és ebből fakad az – akár írott, akár íratlan – alkotmányosság iránti igény.¹⁵

Szuverénnek az tekinthető, ami nincs más szuverénnek alávetve. A szuverenitás természetes lényege, hogy az állam a határain belül főhatalom, joghatóság, viszont más állam belügyébe nem beavatkozó.¹⁶

Ez utóbbiból az következik, hogy bizonyos állami aktusok – hagyományosan, eleve és kölcsönösen – kivontak a nemzetközi jogi szabályozás alól, kíméltek azáltal, semmiképp nem tartoznak a „róla, de nélküle” kategóriába. Ez – értelemszerűen – mindaz, ami a szuverenitás (mint akarat) magában való alkotója. Ebbe

¹² MÁRKI 2024: [105].

¹³ MÁRKI 2024: [107]. A szuverenitás az államhatalom gyakorlásának „kulcsszava”, amely etimológiailag főhatalmat – még hozzá általában korlátlan főhatalmat – jelent. TÓTH 2006: 114; CSERNY-TÉGLÁSI-HALÁSZ 2013: 119. Ebből logikailag az következik, hogy ha a szuverenitás korlátlan főhatalom, akkor azt nem korlátozhatja más, csak saját maga.

¹⁴ Jenei György a szuverenitás egyik szintjeként jelöli meg az interdependens szuverenitást, amelyben számos egymással határos szuverén állam egyeztetett módon lép fel valamilyen regionális kihívás ellen. Jenei szerint ezen a területen Közép-Európában kihasználatlan lehetőségek vannak. JENEI 2024: 30.

¹⁵ MÁRKI 2024: [108]. Pokol Béla szerint a szuverén állam legfőbb jellemzője az alkotmányozó hatalom feletti rendelkezés, amelynek a megszűnését jelentené az egyes alkotmánybíróságoknak azon jogkör biztosítása, amely alapján a strasbourgi EJEB döntései és a globális alkotmány-tanácsadó szervek előírásai, illetve az alkotmányjogiasított „általános” nemzetközi jog alapján magát az alkotmányt, az alkotmánymódosítást és az alkotmányozó hatalmat is ellenőrzés alá vonhatnák. POKOL 2015: 174.

¹⁶ MÁRKI 2021: [177].

a körbe tartozik az ország államformájára, állami berendezkedésére, területi egységére, népességére vonatkozó szabályozás. A terület és a népesség körében kiváltképp ilyen az állampolgárságra és a határátlépésre vonatkozó szabály.¹⁷ Ezek mind elemi belügyek, a honosság alapelemei, ezért a szuverén belügyei: ettől szuverén a szuverén. Ezek megtartása, fenntartása, megvédése a szuverén elidegeníthetetlen lényege.¹⁸ Minden szuverén ország politikai közösséget alkot, feltételez. Ez egyben azt is jelenti, hogy egyazon tartalmi értékválasztás szerinti alapon nyugszik a politikai közösségen belül egyéneket megillető jog és a politikai közösség létjogosultsága egyaránt. Valójában minden alkotmány, alaptörvény ennek a kifejezője.¹⁹

Az alkotmányos önazonosságában teljes, szuverén állam döntéshozatali rendjének és a döntéseinek önállósága azt (is) jelenti, hogy a döntés (mint egyaránt lehetséges megoldások közötti választás) maga is az, és a döntés körülményei is azok. Így egyáltalán a döntési helyzet (dönteni kell vagy lehet) felismerése, az egyes eltérő megoldások – válaszok – felismerése, kialakítása, a döntés következményeinek mérlegelése és legfőképp annak kiválasztása, hogy milyen döntés illeszkedik leginkább az ország érdekeihez.²⁰ Az ország (az állam, a társadalom, a gazdaság) érdekeinek kiválasztása, megválasztása az állami döntéshozatal során az arra az Alaptörvénynek megfelelően felhatalmazott magyar alkotmányos szervek hatáskörébe (jogkörébe) tartozik.²¹ Minden olyan kísérlet, szándék, tevékenység, amely ebben a folyamatban idegen – azaz nem magyar, nem magyarországi – érdek vagy cél megjelenítését, előnyben részesítését vagy döntési alappá tételét szolgálja, a szuverenitást sértő befolyásolásnak tekinthető.²²

Az Alaptörvényen nyugvó felhatalmazás létrejötte (választások vagy népszavazás útján) már önmagában ki lehet téve befolyásolásnak. A felhatalmazás útján kialakult állami szervezetrendszer legkülönbözőbb közhatalmi (törvényhozói, végrehajtó hatalmi, ezen belül kormányzati és bírósági) döntéshozatali lépései is ugyanígy.²³ Az államok természetes módon veszik figyelembe azt, hogy döntéseiknek milyen hatása lehet más államok viselkedésére, illetve fordítva, más államok viselkedésére miként reagálnak saját döntéseikkel.²⁴ A mai világrendben a multi-

¹⁷ Ennek kapcsán megemlítendő, hogy az uniós együttműködés alatt ma sem értendő, hogy a tagállamnak ne lenne államhatára, illetve állampolgára.

¹⁸ Vö. Alaptörvény, E) cikk (2) bekezdés.

¹⁹ MÁRKI 2021: [178]–[179].

²⁰ PATYI 2024: [122].

²¹ PATYI 2024: [123].

²² PATYI 2024: [124].

²³ PATYI 2024: [125].

²⁴ PATYI 2024: [126].

és transznacionális (több országot vagy éppen minden országot érintő) gazdasági szereplők, a nagy nemzetközi szervezetek, a regionális nemzetközi szerveződések, esetünkben az Európai Unió vagy a NATO létező jogi és politikai entitás. Ezért az is természetes, hogy a szuverén államok döntéseit jelentősen befolyásolják külső tényezők.²⁵ Ezek a külső tényezők nemcsak egy másik államhoz, annak érdekeihez vagy több állam közös érdekéhez, hanem értelemszerűen gazdasági szereplők érdekeihez is kapcsolódnak, ahogyan transznacionális nem kormányzati (nem állami) szervezetek is érdekek megjelenítőiként, érvényesítőiként lépnek föl.²⁶

A szuverenitás lényegéhez (meglétéhez) tartozik az, hogy az idegen érdekek megjelenését az állam észlelje, és azokat értékelhesse. Ugyanígy az is, hogy a nem magyar érdekek értékelése, azoknak a magyar érdekekkel és célokkal való összevetése a magyar állami döntéshozóknak az alkotmányos identitásunk magját képező elven²⁷ nyugvó szabad tevékenysége legyen.²⁸ Erről az érdekmérlegelésről, a hazai és külföldi, idegen állambeli vagy éppen nemzetközi gazdasági szereplői érdekekről, célokról és azok mozgatóiról a közvélemény tájékoztatása elengedhetetlen.²⁹ A szuverenitás végső hordozója a nép, ebből fakad, hogy az állami döntéshozatalra, a közhatalom-gyakorlásra – szintén az alkotmányos identitás elidegeníthetetlen belső magját jelentő jogállam-klauszula követelményeként – minden egyes állami szervnek, sőt közhatalom-gyakorlóknak demokratikus legitimitációval kell rendelkeznie, amelynek visszavezethetőnek kell lennie a szuverén népre, a választópolgárok közösségére.³⁰ A demokratikus legitimitáció alkotmányjogi felhatalmazást jelent, de ennek megadásakor a választópolgárok

²⁵ Pokol Béla – a már idézett Takács Péter-tanulmánykötetben (lásd TAKÁCS 2015) megjelent tanulmányában – rámutat arra, hogy a globális nemzetközi rend fokozódó ereje az egyes szuverén államok felett sok szempontból formálisabbá teszi a szuverenitás értékét az egyes államok önállósága tekintetében, és ez fokozottan igaz az Európai Unióhoz csatlakozott tagállamok vonatkozásában. Ugyanakkor ez a fokozódó formálissá válás nem jelenti a szuverenitás értékének eltűnését, és az egyes államok különböző eszközökkel felléphetnek szuverenitásukra támaszkodva önállóságuk maradékának megtartásáért. POKOL 2015: 162.

²⁶ PATYI 2024: [127]. Jenei György szerint a külső erők célja belső anarchia vagy a nemzetet megosztó pártviszály kirobbantása és ennek eszközei az azoknak engedelmessé váló belső erők. Ezek a belső tényezők (pártok, NGO-k, média) önálló nemzetépítési programmal nem rendelkeznek, csak a globális programok és célok megvalósítására és szolgálatára alkalmasak. JENEI 2024: 31.

²⁷ Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint Magyarország független, demokratikus jogállam.

²⁸ Ebben az értelemben tehát minden magyar állami közhatalom-gyakorló tevékenysége egyben „szuverenitásvédelem” vagy – ha úgy tetszik – „jogállamvédelem”.

²⁹ PATYI 2024: [128].

³⁰ Lásd 38/1993. (VI. 11.) AB határozat; ABH 1993, 256, 262; 16/1998. (I. 8.) AB határozat; ABH 1998, 140, 146; megerősítette: 3436/2022. (X. 28.) AB végzés, Indokolás [17]; illetve a többségi döntés által is hivatkozott 22/2020. (VIII. 4.) AB határozat, Indokolás [21].

akaratának szabad kialakításához az ő magatartásuk idegen (külső) befolyástól való mentességét is biztosítani kell, pontosabban a szabad választói akarat kialakításához a közügyekről szóló információk szabad áramlását, azok széles körű és szabad megismerését kell biztosítani.³¹ Demokratikus társadalomban a közügyek szabad megvitatásával nemhogy nem ellentétes, hanem egyenesen ahhoz tartozik a közügyekről szóló tudás, információk szándékolt torzításoktól, tudatosan hamissá tett hírektől való védelmének – lehetőség szerinti – biztosítása.³² A szuverenitásvédelem nemcsak a szuverenitásból fakadó egyes állami jogkörök gyakorlóinak idegen befolyástól való védelmét jelentheti, hanem a szuverenitás végső, kollektív alanyának, a népnek (különösen a közügyek iránt érdeklődő választópolgároknak) a rejtett külső befolyásoktól mentes, szabad döntéshozatali képessége védelmét, lehetőség szerinti biztosítását is.³³ A választópolgárok – a szintén a magyar alkotmányos önazonosság alkotóelemét képező alapjogok érvényesülése nyomán – szabadon alakíthatják ki véleményüket, döntéseik meghozatalához onnan tájékozódnak, ahonnan szeretnének és tudnak, informálódásuk során szabadon választhatják ki annak forrását, és a megszerzett információk alapján szabadon alakítják ki és át gondolataikat, meggyőződésüket, és szabadon kinyilváníthatják azt. Az információforrás kiválasztása, az információ tartalmának értékelése és befogadása természetes és szabad emberi kognitív tevékenység.

Az információk értékelésében a közügyek iránt érdeklődő, a híreket fogyasztó választópolgárt a Szuverenitásvédelmi Hivatal segíti az információk értékelésében, a Hivatal jelentését a választópolgár szabadon értékelheti, ennek során elvetheti vagy akár figyelmen kívül is hagyhatja, ignorálhatja is, a jelentés ugyanis nem minősül állami döntésnek.³⁴ Az állami döntések ugyanis tartalmukban igen, de létükben nem ignorálhatók.³⁵ A meghozott és kihirdetett jogszabályok, a bírói ítéletek, a hatósági döntések a normatív valóság részévé válnak, joghatás kiváltására törekszenek, természetesen a közbeszéd tárgyává tehető, értékelhető, kritizálható, de jogi létezésük ettől még tény marad.³⁶

Alkotmánytani értelemben megkülönböztetjük a népszuverenitást, a jogszuverenitást és az állami szuverenitást.³⁷ A szuverenitással kapcsolatos nézetek között a jogirodalomban meg szokták említeni a jogszuverenitás-felfogást is, amely a

³¹ PATYI 2024: [129]–[130].

³² PATYI 2024: [131].

³³ PATYI 2024: [132].

³⁴ PATYI 2024: [133].

³⁵ PATYI 2024: [134].

³⁶ PATYI 2024: [134].

³⁷ Abh2., Indokolás [41].

jog főhatalomjellegét abban az értelemben ismeri el, hogy az államhatalom minden tevékenységének alkotmányos alapokon kell nyugodnia, azaz lényegében a jogállamiságról van szó.³⁸ A szuverenitás fogalmának jelentőségéhez azonban a külön jogszuverenitás nem tesz hozzá, ilyen fogalom nem feltétlenül azonosítható.

Az Abh2. többségi indokolása szerint a jogszuverenitás – a jogirodalomban nem egységesen elfogadott – tana szerint a főhatalom alapja a jog, e felfogás szerint az államhatalom minden megnyilvánulásának alkotmányosnak kell lennie, azaz érvényesülnie kell az alkotmány szupremáciájának. Az Alaptörvénybe foglalt intézményi garanciák biztosítják az államhatalom korlátozását, az államhatalom joghoz kötését, lényegében magát a jogállamot. E felfogás szerint a szuverenitás nem az államhatalom, hanem a jog, a jogrendszer egyik tulajdonsága. Az állami szuverenitás pedig felfogható az államiság egyik lényegi ismérveként is.

Amit a többségi döntés jogszuverenitásnak tekint, az a szuverenitás jogi oldala (jogi eszközökben, azok útján való megnyilvánulása). A többségi indokolás maga is helyesen utal arra, hogy a jogirodalomban nem egységesen elfogadott ez a fogalom.³⁹ A szuverenitást főhatalomnak tekintve, a jogállam lényegét pedig egyfelől a közhatalom jog alá rendeltségében, másfelől a jog uralmában látva sem jelenthető ki, hogy a jog maga is szuverén lenne, hiszen a jog önmagában nem gyakorolhatja a főhatalmat. Tehát, bár mindenki alá van vetve a jognak, ez nem jelent(het)i azt, hogy a jog maga lenne a szuverenitás.

SZUVERENITÁS AZ ALAPTÖRVÉNYBEN

A modern demokratikus jogállamokban a hatalomgyakorlás feltételeit, jogi kereteit elsődlegesen – legmagasabb szinten – az alkotmányok határozzák meg. Az Alaptörvény nem (egyik alaptörvény vagy alkotmány sem) egyszerű jogszabály.⁴⁰ Az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja.⁴¹

Az Alaptörvény nem használja a szuverenitás fogalmát, viszont egyértelműen akként rendelkezik, miszerint Magyarország független;⁴² Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó

³⁸ TÓTH 2006: 114; CSERNY–TÉGLÁSI–HALÁSZ 2013: 121.

³⁹ Tóth Károly szerint, ha a szuverenitást főhatalomnak tekintjük, aki a főhatalmat gyakorolja, akkor, ha a jog is szuverén lenne, kérdés, hogy ki gyakorolná ténylegesen a hatalmat. A jog ugyanis nem gyakorolhatja a főhatalmat. Persze alá van vetve mindenki a jognak, de ez Tóth Károly szerint nem jelenti, nem jelentheti, hogy a jog maga lenne a szuverenitás. TÓTH 2006: 114.

⁴⁰ MÁRKI 2021: [174].

⁴¹ Alaptörvény, R) cikk (1) bekezdés.

⁴² Alaptörvény, B) cikk (1) bekezdés.

rendelkezési joga elidegeníthetetlen.⁴³ A függetlenség és a sajátjaként rendelkezés elidegeníthetetlen joga (öntörvényűség) – s ezek természetes eredője, a szabadság – egyszerűbb igazságra már vissza nem vezethető sarktétel, mérlegelésen átesett konzekvencia, vitát nem tűrő legitimációs alap, posztulátum. Az Alaptörvény e két rendelkezése valójában a leginkább normatív megnyilvánulása a történeti alkotmányban gyökerező alkotmányosságnak, ugyanis nem más, mint a függetlenség kinyilatkozása, az állami autonómia autonóm megfogalmazása.⁴⁴ Magyarország szuverén, politikai közösségének kifejeződése az Alaptörvényben:

- ♦ az A) cikk, amely nem csupán elnevezés, hanem a közösség általi magának vallás;⁴⁵
- ♦ a B) cikk (1) bekezdése, miszerint Magyarország független, demokratikus jogállam;⁴⁶
- ♦ a B) cikk (2) bekezdése, miszerint Magyarország államformája köztársaság;⁴⁷
- ♦ a B) cikk (3) bekezdése, miszerint a közhatalom forrása a nép, s a nép a hatalmát választott képviselői útján, kivételesen közvetlenül gyakorolja;⁴⁸
- ♦ s mindennek megjelenítőjeként a 9. cikk (1) bekezdése szerint Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét.⁴⁹

Mindennek értelme, alapvető alkotmányos akarati rendeltetése, hogy „Magyarország védelmezi állampolgárait”.⁵⁰

AZ ALKOTMÁNYOS ÖNAZONOSSÁGHOZ

Az alkotmányos önazonosság vagy identitás meglehetősen népszerű téma a modern közjogban,⁵¹ noha nem mindig egyértelmű, hogy a tudományban mit értenek ez alatt a fogalom alatt.⁵² Bán-Forgács Nóra szerint az alkotmányok

⁴³ Alaptörvény, E) cikk (2) bekezdés, a második mondat zárófordulata.

⁴⁴ MÁRKI 2024: [103]–[104].

⁴⁵ Ilyen rendelkezés a korábbi Alkotmányban nem szerepelt.

⁴⁶ Ez megegyezik a korábbi Alkotmány 2. § (1) bekezdésével.

⁴⁷ Lásd korábbi Alkotmány, 1. §.

⁴⁸ Vö. korábbi Alkotmány, 2. § (2) bekezdés.

⁴⁹ Korábbi Alkotmány, 29. § (1) bekezdés; MÁRKI 2021: [180].

⁵⁰ Alaptörvény, G) cikk (2) bekezdés.

⁵¹ Lásd például DRINÓCZI 2020; ORBÁN 2022; BÁN-FORGÁCS 2024: 3/6. jegyzet.

⁵² ROSENFELD 2009; hivatkozva: BÁN-FORGÁCS 2024: 3/7. jegyzet. Téglási András és Boros Luca szerint az alkotmányos identitás fogalmának és tartalmának körvonalazódása még kezdeti fázisban jár,

identitása tág keretek közt értelmezhető: egyrészt meghatározható adott alkotmány kulcsfontosságú jellemzőinek összességéként, másrészt jelentheti az alkotmány és az által reprezentált kultúra közötti kapcsolatot is.⁵³

A magyar Alkotmánybíróság szerint az alkotmányos önazonosság vagy identitás ugyan rokon fogalom a szuverenitással, de nem azonosítható azzal. Az alkotmányos önazonosság az adott állam alkotmányos berendezkedésének sajátos, történelmileg és kulturálisan kialakult alapelveit és értékeit jelenti, amelyek megkülönböztetik az adott állam alkotmányát más országokétól. Az alkotmányos önazonosság arra összpontosít, hogy az adott állam alkotmányában rögzített alapelvek és jogi struktúrák miként fejezik ki az állam politikai közösségének egyedi jellegét. Ez magában foglalhatja az adott nemzet történelmét, hagyományait, kultúráját és az állami intézmények működését.⁵⁴ Magyarország alkotmányos önazonosságának kérdésével az Alkotmánybíróság elsőként a 143/2010. (VII. 14.) AB határozatban foglalkozott érdemben.⁵⁵

Az Alkotmánybíróság a 22/2016. (XII. 5.) AB határozatban fontos megállapításokat tett a szuverenitás és az alkotmányos identitás kapcsán. Elsőként rögzítette, hogy az Alaptörvény a népszuverenitás talaján áll, amelyre az Alkotmánybíróság az államot megillető hatáskörök végső forrásaként tekint. Szuverenitás nélkül nem léteznek állami hatáskörök, hiányzik az államiság maga, ugyanakkor e hatáskörök gyakorlása jelzi a szuverenitás létét. Az alkotmányos önazonosság a szuverenitáshoz hasonlóan: „[...] olyan alapvető érték, amelyet nem az Alaptörvény hoz létre, azt az Alaptörvény csak elismeri. Az alkotmányos önazonosságról ezért nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, attól csak a szuverenitás, az önálló államiság végleges megszűnése foszthatja meg Magyarországot.”⁵⁶

Az Alkotmánybíróság az Abh2.-ben megerősítette a nemzeti szuverenitás és az alkotmányos önazonosság kapcsán – a 32/2021. (XII. 20.) AB határozatában – tett megállapításait, amelyek szerint a „Magyarország alkotmányos önazonosságát

az azonban tisztán látszik, hogy meghatározása kulcsfontosságú lesz az unió és a tagállamok közötti jövőbeli hatásköri viták eldöntésében. TÉGLÁSI-BOROS 2022: 427.

⁵³ BÁN-FORGÁCS 2024: 3. Varga Zs. András a bírói függetlenséget történeti alkotmányunk olyan vívmányának tekinti, amely identitáselemmé szilárdult, és amelyről ezért akkor is nehéz lenne lemondani, ha valaki ezt kívánná. Lásd VARGA ZS. 2020.

⁵⁴ Abh2., Indokolás [42].

⁵⁵ ZÉTÉNYI 2023: 62; TÉGLÁSI-BOROS 2022: 426–427. A határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában Trócsányi László felhívta a figyelmet, hogy „amikor a tagállamok a szuverenitásukból fakadó hatáskörüket egy részét, vagy annak gyakorlását átruházták a közösségi (uniós) szervekre, nem mondtak le államiságuk, szuverenitásuk és függetlenségük lényegéről, államrendjük alapjainak szabad meghatározásáról. A tagállamok megtartották alkotmányuk azon alapelvei feletti szabad rendelkezési jogukat, amelyek nélkülözhetetlenek az államiság, az alkotmányos identitás fenntartásához.”

⁵⁶ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [67].

alkotó értékek a történeti alkotmányfejlődés során jöttek létre, azok olyan jogi tényeknek minősülnek, amelyekről nemcsak nemzetközi szerződéssel, de még az Alaptörvény módosításával sem lehetne lemondani, mivel jogi tények jogalkotás útján nem változtathatók meg. [...]”⁵⁷

Az alkotmányos önazonosság fogalmának [R] cikk (4) bekezdés] rendelkezése, hivatása, hogy a szuverenitás (függetlenség és öntörvényűség) alkotmányos alapján rögzíti azt a minimumot, amely sem államon belül, sem más állam előtt nem feladható; védelme az állam minden szervének kötelessége. Az alkotmányos önazonosság magában hord némi tautológiát, ugyanis kérdésként felmerülhet, hogy létezhet-e egyáltalán alkotmányosság önazonosság nélkül. A válasz erre az, hogy lehet, ugyanakkor az nem öntörvényű, azaz nem szuverén, nem független. Szuverenitás, alkotmányosság és önazonosság tehát valójában egymást feltételező fogalmak/kategóriák.⁵⁸

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- BÁN-FORGÁCS Nóra (2024): Constitutional Identity and Judicial Independence. *MTA Law Working Papers*, 2024/13. Online: <https://jog.tk.hu/mtalwp/constitutional-identity-and-judicial-independence>
- CSENYI Ákos – TÉGLÁSI András – HALÁSZ Iván (2013): Népszuverenitás és népképviselés. In CSENYI Ákos (szerk.): *Alkotmányjog*. Budapest: NKTK, 119–142.
- DRINÓCZI Tímea (2020): Constitutional Identity in Europe: The Identity of the Constitution – A Regional Approach. *German Law Journal*, 21(2), 105–130. Online: <https://doi.org/10.1017/glj.2020.1>
- GROTIUS, Hugo (1960): *A háború és a béke jogáról*. Ford. Haraszti György, Brósz Róbert, Diósi György, Muraközy Gyula. Budapest: Akadémiai.
- HALÁSZ Iván (2019): Az alkotmányos identitás fogalma és funkciója. In GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – HALÁSZ Iván (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba: Alapfogalmak*. Budapest: Dialóg Campus, 125–142.
- JENEI György (2024): Kompország vagy hírország? Globális hatások, magyar állami szuverenitás, egységes magyar nemzet, etnikai identitás. *Polgári Szemle*, 20(1–3), 11–34. Online: <https://doi.org/10.24307/psz.2024.0803>
- NAGY Ernő (1912–1914): *Magyarország közjoga (államjog)*. Budapest: Athenaeum.
- ORBÁN Endre (2022): Constitutional Identity in the Jurisprudence of the Court of Justice of the European Union. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 63(2), 142–173. Online: <https://doi.org/10.1556/2052.2022.00374>

⁵⁷ Abh2., Indokolás [52].

⁵⁸ MÁRKI 2024: [112]–[113].

- POKOL Béla (2015): Globális uralmi rend és állami szuverenitás. In TAKÁCS Péter (szerk.): *Az állam szuverenitása: Eszmény és/vagy valóság*. Budapest–Győr: Gondolat – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 162–195.
- QUARITSCH, Helmut (1986): *Souveränität: Entstehung und Entwicklung des Begriffs in Frankreich und in Deutschland vom 13. Jahrhundert bis 1806*. Berlin: Duncker & Humblot.
- ROSENFELD, Michel (2009): *The Identity of the Constitutional Subject: Selfhood, Citizenship, Culture, and Community*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203868980>
- SAJÓ, András – UITZ, Renáta szerk. (2010): *Constitutional Topography: Values and Constitutions*. The Hague: Eleven International.
- TAKÁCS Péter szerk. (2015): *Az állam szuverenitása: eszmény és/vagy valóság*. Budapest–Győr: Gondolat – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar.
- TÉGLÁSI András – BOROS Luca (2022): Néhány gondolat az alkotmányos identitásról. *Miskolci Jogi Szemle*, 17(2), 421–428. Online: <https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2032>
- TÓTH Károly (2006): A szuverenitás. In TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*. Budapest: CompLex, 114–118.
- VARGA Zs. András (2020): Védi vagy kiüresíti a bírói függetlenséget az EU Bírósága? *Mandiner*, 2020. április 10. Online: <https://mandiner.hu/kulfold/2020/04/vedi-vagy-kiuresiti-a-biroi-fuggetlenseget-az-eu-birosaga>
- ZÉTÉNYI Zsolt (2023): A magyar örökkévalósági klauzula: az állami és nemzeti függetlenség. *Hitel*, 36(3), 61–88. Online: <https://www.hitelfolyoirat.hu/wp-content/uploads/2023/03/14-zetenyi.pdf>

Jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

1723. évi III. tc.

1741. évi VIII. tc

1791. évi X. tc.

1867. évi XII. tc.

Alkotmánybírósági döntések

38/1993. (VI. 11.) AB határozat

16/1998. (I. 8.) AB határozat

3436/2022. (X. 28.) AB végzés

22/2020. (VIII. 4.) AB határozat

143/2010. (VII. 14.) AB határozat

22/2016. (XII. 5.) AB határozat

32/2021. (XII. 20.) AB határozat

20/2024. (XI. 28.) AB határozat

MÁRKI 2021 = Márki Zoltán alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 32/2021. (XII. 20.) AB határozathoz

MÁRKI 2024 = Márki Zoltán alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 20/2024. (XI. 28.) AB határozathoz

PATYI 2024 = Patyi András alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 20/2024. (XI. 28.) AB határozathoz

